

A portrait of Halide Edib Adivar, a prominent Turkish writer and feminist, is shown in the upper half of the cover. The image is overlaid with a teal color. The text 'Halide Edib Adivar' is written in large, white, sans-serif font over the portrait.

Halide Edib Adivar

Yeni Turan

Engin Kılıç'ın sonsözüyle

HALİDE EDİB ADIVAR
YENİ TURAN

Can Miras

Yeni Turan, Halide Edib Adıvar

© 2014, Can Sanat Yayınları A.Ş.

Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: Tanin Matbaası, 1329 (1913)

Can Yayınları'nda 1. basım: 2014

7. basım: Haziran 2019, İstanbul

Bu kitabın 7. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Dizi editörü ve çevrimyazı: Mustafa Çevikdoğan

Kapak tasarımı: Utku Lomlu / Lom Creative (www.lom.com.tr)

Kapak baskı: Saner Basım Hizmetleri San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Litros Yolu 2. Matbaacılar Sit. No: 2/4 2BC 3/4

Zeytinburnu, İstanbul

Sertifika No: 35382

İç baskı ve cilt: Türkmenler Matbaacılık Reklam San. ve Tic. Ltd. Şti.

Maltepe Mah. Gümüşsuyu Cad. No: 16-18

Topkapı, İstanbul

Sertifika No: 43087

ISBN 978-975-07-2222-6

CAN SANAT YAYINLARI

YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ A.Ş.

Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul

Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33

canyayinlari.com/9789750722226

yayinevi@canyayinlari.com

Sertifika No: 43514

HALİDE EDİB ADIVAR
YENİ TURAN

ROMAN

♥can

Halide Edib Adıvar'ın Can Yayınları'ndaki diğer kitapları:

<i>Ateşten Gömlek</i> , 2007	<i>Sevda Sokağı Komedyası</i> , 2011
<i>Handan</i> , 2007	<i>Kerim Usta'nın Oğlu</i> , 2012
<i>Mor Salkımlı Ev</i> , 2007	<i>Dağa Çıkan Kurt</i> , 2014
<i>Sinekli Bakkal</i> , 2007	<i>Hindistan'a Dair</i> , 2014
<i>Türk'ün Ateşle İmtihani</i> , 2007	<i>Ateşten Gömlek (Günümüz Türkçesiyle)</i> , 2014
<i>Vurun Kahpeye</i> , 2007	<i>Vurun Kahpeye (Günümüz Türkçesiyle)</i> , 2014
<i>Son Eseri</i> , 2008	<i>Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri II</i> , 2015
<i>Yolpalas Cinayeti</i> , 2008	<i>Döner Ayna</i> , 2015
<i>Tatarcık</i> , 2009	<i>Sonsuz Panayır</i> , 2016
<i>Türkiye'de Şark-Garp ve Amerikan Tesirleri</i> , 2009	<i>Halka Doğru</i> , 2017
<i>Âkile Hanım Sokağı</i> , 2010	<i>Kenan Çobanları – Maske ve Ruh</i> , 2018
<i>Kalp Ağrısı</i> , 2010	
<i>Zeyno'nun Oğlu</i> , 2010	
<i>Çaresaz</i> , 2011	

HALİDE EDİB ADIVAR, 1882'de İstanbul'da doğdu. Üsküdar Amerikan Kız Koleji'nde okudu. 1908'de yazmaya başladığı kadın hakları hakkındaki yazılarından dolayı kimi kesimlerin düşmanlığını kazandı. 31 Mart Ayaklanması sırasında Mısır'a kaçmak zorunda kaldı. 1909'dan sonra öğretmenlik, müfettişlik yaptı. Balkan Savaşı yıllarında hastanelerde çalıştı. 1919'da Sultanahmet Meydanı'nda, İzmir'in işgalini protesto mitinginde tarihî bir konuşma yaptı. 1920'de Anadolu'ya geçerek Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Onbaşı ve üstçavuş rütbeleri aldı. Savaşı izleyen yıllarda Cumhuriyet Halk Fırkası'yla fikir ayrılıklarına düştü. Bunun sonucunda 1917'de evlendiği ikinci eşi Adnan Adıvar'la birlikte Türkiye'den ayrıldı. İlerleyen yıllarda konferanslar vermek üzere ABD'ye gitti, Mahatma Gandhi tarafından Hindistan'a çağırıldı. 1939'da İstanbul'a dönen Halide Edib, 1940'ta İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Filolojisi Kürsüsü başkanı oldu, 1950'de Demokrat Parti listesinden bağımsız milletvekili seçildi. 1954'te istifa ederek evine çekildi. 1964'te öldü.

Yayıncının Notu

Bu kitabı hazırlarken yazarın diline, üslubuna, kelime tercihlerine müdahale etmedik; sadece imlasını günümüz kurallarına uyarladık. Artık pek kullanılmayan Arapça, Farsça kelimeler için kitabın sonunda bir sözlük hazırladık. Yabancı kelimeleri de özgün şekilleriyle yazmaya çalıştık. Gündelik hayata ve döneme dair gerekli bilgiler için sayfa sonlarına dipnot düştük.

Yeni Turan ilk olarak 1913'te, Tanin Matbaası'nda basılmıştır. Elinizdeki kitabı bu baskıdan yeni harflere aktardık, Orhaniye Matbaası'nda yapılan ikinci baskıyla (1924) karşılaştırarak yayına hazırladık. Yer yer daha sonra yapılan baskılardan da yararlandık.

Ey Yeni Turan, sevgili ülke
Söyle, sana yol nerde?

Bugün yazmaya kendimi mecbur gördüğüm vaka 1347¹ senesinde oldu. Öleceğim tahakkuk ettiği dakikadan beri –vicdanımda büyük bir mevki tutan– bu hadiseyi mezara beraber götürmek tehlikesinden, hemen ölümden çok korkuyorum. Eğer bu, büyüklüklerini nihayet tanıdığım ruhların azap ve işkencesine, münhasıran itikadât-ı siyasiyem uğruna hem biraz sebebiyet vermiş hem de tahfifi elimdeyken lakayt kalmış olmak günahından ibaret olaydı, “bunu memleketimin selameti için yaptım” itikat-ı samimisiyle insanların günahları ve gönülleri için açık olan Allah’ın huzur-ı gufranına kendimle beraber götürürdüm. Fakat bir de bütün âlem için izah edilmiş karanlık bir vakayı Türk tarihine tenvir etmek vazifesi var ki bunu eğer ben ölürsem artık yapabilecek dünyada kimse kalmadığı için yazmaya kendimi mecbur görüyorum. Eğer bugün hâlâ memleketi bir fırka dürbünüyle göreydim şüphesiz yine bu vakayı mezara götürürdüm.

1. 1931. *Yeni Turan*’ın ilk baskısı 1913’te (1329) yapılmıştı. Romandaki karakterler, olaylar, kurum isimleri gibi zaman da düşseldir. (Y.N.)

Fakat ölüm yaklaştıkça nokta-i nazarımın merkezi, bütün memleketi kucaklayan ve bütün siyasiyyâtın fevkinde bilen ve seven büyük bir ruh oldu. Oradan benim fırkama yahut muhaliflere mensup herhangi bir vatandaşın yaptığı büyüklükleri Türk tarihi –istikbalin ve çocukların kendine karşı şefkat ve vefalarını zenginleştirmek için– mutlak kaydetmeli itikadında bulundum. Hepsini yazmaya muvaffak olursam hiç siyasiyyâtle münasebeti olmayan bir müverrihe göndereceğim ki ne fırkasına muhalif ne de fırkası için bir reklam diye hakikati tağyire kalkışmasın. Allah yardımcım olsun!

Birinci kısım

1347 tarihinde yirmi beş yaşındaydım. Mektep-i Mülkiye'den¹ çikali bir sene olmuştu. Hayatımda her şeyden, gençlikten, istikbalden hatta kadın aşkından büyük bir ihtiras vardı: siyasiyyât! Buna ben o vakit siyasiyyâttan ziyade vatanperverlik diyordum. Çocukluğumun en erken zamanlarından, kendimi bildiğim ilk günlerinden beri hayatımda hükmedip oynayan şey, memleketimi kısa kış güneşleriyle ısıtıp uzun ve membaları muğlak fırtınalar, zulmetler içinde sallayan silsile-i müşkülattı. Bu bin çehreli müşkülât ve fırtınalara güya çare buldum, bulacağım iddiasında bulunan iki liman da –memlekette birbirini bazılarında samimi itikatların fakat birçoğunda da ihtiyari, gayriihtiyari menfaatlerin yaptığı hırslarla yiyen– iki siyasi fırkaydı.

Çocukluğumun ilk zamanlarında, ki meşrutiyetin akabinde bulunuyordu, bu fırkaların pek de muayyen, ayrı birer simaları, emelleri, gayeleri yoktu. Zaten memlekette hiç muayyen bir emel ve maksat yok gibiydi. O zaman bizim fırkaya sadece muhalifler, ötekilere İttihat ve Terakki diyorlardı. Eğer bana bugün muhalefetin yahut İtti-

1. Siyasal Bilgiler Fakültesi. (Y.N.)

hatçuların programlarını filan sorarsanız katiyen bir fikir hasıl etmediğimi söyleyebilirim. Yalnız amcamın muhalefetin en kuvvetli siması olması ve daima İttihatçılar aleyhinde bulunması kalbimde onlara karşı derin bir nefret yapmıştı. Çocukların hisleri ve itikatları bazen gaddar fakat her vakit pek vazih ve hatt-ı müstakim üzere giden tariflerle hülâsa edilebilir. Ben öyle inanıyordum ki İttihatçılar memlekette dine, iyiliğe, vatanperverliğe mugayir ne varsa hepsini yapıyorlardı. Hülâsa veba kadar muzırdılar. Bizim fırka, amcamın fırkası da bence yegâne halaskâr ve vatanperver kudretti. Bu itikadımı bilmem nasıl bir demir irade ve benden nihayetsiz defalar büyük bir kudret-i muhakeme ve sebatla amcam yirmi beş yaşına kadar bende idame etti. Hatta amcamın etrafımı, irademi, bütün muhakemât ve hissiyatımı saran kuvvetli şahsiyeti beni İttihat ve Terakki'de bir Türk gencinin tabii surette temayül edeceği bazı tecelliyâta bile bigâne bıraktı. Türklüğü tetkik eden, Türklüğü her noktadan uyandırıp Türklüğü her noktada en büyük maksat edinen bugünkü müessesenin perakende ve birbirine mensup görünmeyen başlangıçlarını, İttihat ve Terakki'nin uyandırdığı temayülât ve cereyanın netayici diye telakki etmek pek tabiiydi. O günün Yeni Lisan¹ cereyanı, İttihat ve Terakki mekteplerinin milliyetperver tedrisatı, Türk ırkı azalıyor ihtarının feci avazıyla her şeyi işitip gören isimsiz bir kısım kalil, hatta Türk kadını uyanıyor, uyansın, uyanmasın diye haykıran, şanlı Avrupa'dakinden başka olan Türk feminizmi bile İttihat ve Terakki'nin geniş ve gayr-i muayyen muhitinde yaşayıp kayınıyordu yahut öyle görünüyordu. Bizim fırkanın içtimai çehresi o zaman bana İttihat ve Terakki'den daha vazih geliyor, belki daha çok siyasi görü-

1. *Genç Kalemler* dergisi yazarlarınca başlatılan dilde sadeleşme hareketi. (Y.N.)

nüyor, belki de bizimkiler o vakit ilk muhalefette olduklarından, bilmiyorum. Bütün bu gayr-i vazih şeyler bugün biraz daha vazihlaştı.

İttihat ve Terakki'nin de bizim de siyasi ve içtimai girinti ve çıkıntılarımız nispi bir açıklık ve düzlüğe girdi. Hatta fırka isimleri bile daha manidar oldu. Siyasiyyât ve içtimaiyâtımızın bir gayesi var, eşkali de hiç silik değil. Onların daha çok siyasi görünen "Genç Türkler"i fakat içtimai kollar salan İttihat ve Terakki'si bugün "Yeni Turan" ismiyle bütün emel ve gayelerini birleştiriyor. Bizim de muhalif ism-i muğlakıyla tarif edilen fırkamız, Türk unsuruna o kadar ehemmiyet veren fırkaya karşı politikasını izah eden "Yeni Osmanlılar" ismini aldı. Yalnız politikalarımızın sima-yı aslileri mantıki fakat garip bir suretle mübadele edildi. "Yeni Turan" ademimerkeziyet¹ hatta biraz "federasyon" bizimkilerse şiddetle merkeziyet taraftarı oldu. Fakat maksadım, politikamızın esas ve esbab-ı mucibesinden ziyade politikayla karışan bir kalp hikâyesini, daha doğrusu faciasını zapt etmek olduğundan şu mukaddimem fazlaca oldu zannederim.

Amcam Hamdi Paşa nasıl evvela muhalefetin şimdi Yeni Osmanlılar'ın en kuvvetli ve büyük simasıysa en sevgili mektep ve silah arkadaşı Lütfi Bey de şiddetle İttihat ve Terakki taraftarıydı. Lütfi Bey'in siması, çocukluğumun en erken zamanlarındaki politika kavgaları, hükümeti bir fırkadan ötekine geçiren, bazen ihtilale benzeyen darbe-i hükümetleri, heyecanlarıyla silindi. Bir zaman o bize geliyor, amcam onun evine gidiyordu. Fakat bu da hayalimin eşya ve insanlara vazih çehreler vermediği zamanlardaydı. Zaten o zaman bana, öteki fırka-

1. Bir ülkedeki bölgelerin belirli hususlarda kendi kendilerine idare yetkileri. Bir yere bağlı olmaksızın veya bir yerden idare edilmeksizin olan muamele. Bütün kısım ve şubelerin kendi kendilerini idare tarzı. (Y.N.)

ya bizim fırkanın kudret ve ehemmiyetini verdirmeyen şey, belki Lütfi Bey'in amcama nispeten silik sima-yı hüviyeti oldu. Amcam ne kadar kati, müthiş surette iddialarında kuvvetli ve belki de biraz müfritse Lütfi Bey o kadar hakikatten uzak, işten ziyade hayalle dolu bir adamdı. Amcamla dostlukları politika gerginliği arasında kırıldı. Lütfi Bey'in şahsiyeti de şüphesiz silinip gidecekti. Eğer kızı Samiye olmayaydı.

Lütfi Bey bizim mahallede büyük bir evde, kızı Samiye'yle yalnız yaşıyordu. Samiye'nin annesi öldükten sonra Lütfi Bey bir daha evlenmemiştir.

Lütfi Bey'le amcamın dostluğu nihayete erdikten sonra bile Samiye bize yine gelip gidiyordu. Bu her ne kadar, herkese karşı merhum annesi, yengemin pek aziz dostu olmasından ve Samiye'ye yengemin her vakit bir anne muhabbet ve takayyüdü göstermesinden ileri geliyorsa da, ben pekâlâ bunu Samiye'nin amcama, amcamın da Samiye'ye olan muhabbet ve dostluğu eseri diye telakki ediyordum. O vakit küçük bir kızla saçları ağarmış bir askerinin arasında fikrî ve samimi bir rabita gayet garip görünüyorsa da şimdi her şeyi anladıktan sonra pekâlâ bunu izah edebiliyorum. İyi hatırlıyorum, Lütfi Bey, amcam ve bütün aile –yengem Lütfi Bey'e çıkardı¹– samimi bir dostluk muhabbeti içinde toplanılan geceler nihayet bulduktan, amcamla Lütfi Bey birbirlerine ancak ufak birer selam verip geçmeye başladıkları günler geldikten sonra bile cuma günleri Samiye bize mutlak gelirdi. Babasıyla amcam arasında politika uçurumu açıldığı zamanlar o, henüz çarşafa girmeye başlayan bir kızdı. Cuma günleri amcamın bugün Samiye gelecekti ya, telaşını, Samiye'nin çarşaf içinde daha uzayan ince uzun boyuyla

1. Kaçgöç zamanlarında, bir kadının yabancı bir erkekle aynı odada bulunması. (Y.N.)

evdekilere karşı azıcık bâridleşen mütekebbir tavrıyla, küçük başı havada, doğru amcamın yazı odasına çıkışını unutamam.

Zaten İttihatçılar memlekette yavaş yavaş kaybetmeye başladıkları zamandan beri bizim evin, hususıyla küçük amcazadelerimin tavrı ne kadar değişmişse Samiye'ninkine de o derece bir azamet ve vakar gelmişti. Mektep arkadaşlarından, annesinin sevgili dostundan onu ayıran bu hisse rağmen amcama muhabbetini muhafaza etmesi gayet garip bir şeydi. O zamanlar yengem, "Bizim paşa şöyle, bizim paşa böyle," tefahürüyle taşarken Samiye'nin azıcık müstehzi ve pek çok bârid bir tebessümü vardı ki amcamın mütekebbir başında her vakit hiddetle karışık hürmetkâr bir şey uyandırırdı. Samiye anasız ve daima büyük lakırdılarla konuşan büyükler arasında büyümüş olmasından, yaşından çok büyük, adeta kendine sahip bir erkek tavrı almıştı. Şüphesiz dimağı da azim ve irade kabiliyetleri de pek harikuladeydi.

Fakat ben o zaman amcamın yazı masası üstünde ayağı ayağı üzerine atılmış, tünemiş gibi oturan, dünyada en büyük bildiğim amcama teklifsiz ve amirane lakırdı söyleyen İttihatçı kızı, amcazadelerimin kinine yakın bir kinle boğmak isterdim. Hele dünyada en yakınlarına bile yüz arşın yüksekte bakan amcamın kudretli asker çehresinden bu kıza karşı gösterdiği itaate benzer muhabbet ve şefkati ne anlar ne de çekebilirdim. Bunlar herhalde pek gölgeli hislerdi. Çünkü küçük, pek küçük bir çocuktum. O nispeten büyük bir kızdı. Azıcık solgun yüzündeki simsiyah ince siyah kaşlarıyla dalgalı siyah saçlarının gölgelendirdiği gözlerinin bazen tuhaflık ve rikkatle yanan derinliklerindeki uzak, bârid tahakkümlerden azıcık korkardım zannederim.

Nihayet bir gün yine bir politika patırtısı oldu. Hükümet muhaliflere, yani bize geçti ve uzun, tehlikeli, he-

yecanlı günler geçirdik. Amcam mühim bir mevki sahibi oldu. Geceleri memleketin işini düzeltmekten eve gele-miyordu. İttihatçıların mühimleri ortadan kayboluyor-lardı. Ve bütün bu fenalıklara rağmen hükümet kendile-rine geçer geçmez her şey düzelecek kanaatiyle memnun görünen amcamda ince bir keder gölgesi oldu. Bu patırtı arasında Lütfi Bey, Samiye'yle ortadan kaybolmuştu. Bir kısım halk, hükümet kendisini ortadan kaldırdı, diyor, ki-misi de kendi kendilerine baba kız memleketten gittiler zannediyordu. O zaman işin hakikatini anlayamadık. Am-cam pek telaşa düştü. Belki Samiye'nin hatırı için eski arkadaşını kurtarmak istiyor, kurtaramıyor yahut zaten ortadan kendi kendine kaybolmuş dostları için keder edi-yordu. Kederinin büyük kısmı herhalde Samiye içindi. Fakat biz cuma günleri hepimizin fevkinde duran soğuk kızın nüfuzundan kurtulduğumuza memnun olduk. Za-man geçtikte Samiye'yle babasını unuttuk.

Seneler çabuk geldi geçti. 1347 senesi beni, bütün imanımla Yeni Osmanlılar fırkası taraftarı olan amcam Hamdi Paşa'nın kâtip-i hususisi, yirmi beş yaşında bir genç buldu. Meclis-i Mebusan'da bilmem neden, ekseri-yetimize rağmen Yeni Turan son sene şiddetle efkârıumu-miyenin sevgilisi olmaya başlamıştı. Son senelerde faali-yetini pek artırmıştı. Yeni Turan'ın mektepleri, müesseseleri, gece salonları Fukara-perver Teşkilatı, Teksir-i Nüfus Cemiyeti, Sıhhat-i Umumiye Kulübü, Türk dili, Türk edebiyatı, Türk olan her şey taraftarları, gazeteleri azıttık-ça azıtmıştı. Yeni Turan'ı en çok göze çarptıran şey, belki de Türk kadını müessesâtıydı. Yeni Turan, kadınlarını da okutuyor, kadınlarını da yanı başında çalıştırıyordu. Yeni Turan kadınlarının kıyafeti de sadeleşmiş, değişmiş, mo-daya hiç muvafık değil fakat yarattıkları Türk ve İslam âlemiyle pek münasebettar bir şekil almıştı. Şimdi bizim ince, zarif, sanatkâr çarşafı ve tuvaletleriyle evlerinin

bir ziyneti, erkeklerinin gaye-i aşkı olmakla kalan kadınlarımıza mukabil; Yeni Turan'ın hocalık eden, ciddi surette hasta bakıcı yetişen, bir muharebe olur olmaz Arap mücahitleri gibi Mehmetçiklerin yaralarını sarmaya giden, ordunun dikişini dikmek için kadın imalathanelerinde çalışan, eski Türk işleme ve sanayini Yeni Turan'a tatbik için iktisadi, insani, ilmî ve bilmem daha yüz türlü çalışan akın akın kadınları vardı. Bir süsten, kıymettar bir biblodan birdenbire müfit, çalışkan bir uzv-ı cemiyet, bir ana, bir arkadaş, bir her şey olan bu kadınları itiraf ederim ki takdir ediyordum. Fakat hiç de güzel bulmuyordum. Arkalarında eski Tatar Türklerini hatırlatan bazen siyah bazen kurşuni uzun bir manto, başlarında beyaz, yumuşak bir örtü, ayaklarında sade, kalın ayakkabılar, ellerinde iş torbalarıyla vatan ve çocuklarından başka bir şey hissetmeyen bu kadınlarda Yeni Osmanlılar kadınlarının cazibesini bulamıyordum. Fakat Yeni Turan'la beraber bence muzır olan politikalarını halka hoş gösterenler bu kadınlar değil miydi? Son senelerde Yeni Turan'ı önümüzdeki intihabâtta kazanacak gibi zannettiren bu kadınlar değil miydi? İşte muzır bir politikayı hoş gösterecek oldukları için memleketin bu kızlarını bütün fedakârlıklarına ve yüksekliklerine rağmen sevmiyordum. Tabii maksadımıza erişmek için kullandığımız vesaitin çirkinliğine bakmaksızın, yavaş yavaş Yeni Turan aleyhine, kadınlarının ileri gitmiş olmasından tutturarak halk arasında propagandaya başladık. Bu pek cahilleri bizim tarafa almakla beraber akli başındaları ikna edemedi. Bir mahalle yoktu ki fakiri, hastası Yeni Turan kadınları Fukara-perver Teşkilatı'nın biri tarafından bizzat bakılmış olmasın. Bir mahalle yoktu ki mektep parası veremeyecek kadar fakir olanların çocuklarını Yeni Turan açtığı mekteplerin birinde meccanen okutmasın. Bir mahalle yoktu ki orada Yeni Turan'ın bina ettirdiği sade, salaş bir salonda bu kadınla-

rın idare ettiği çocuklara dinî, ahlaki, müfit malumat veren bir cuma mektebi olmasın.

Bazen cuma günleri bizim mahallenin köşesinden geçerken cuma mektebinin kapısını aralık bulursam bakardım. Her vakit uzun, ciddi yüzlü, beyaz başörtülü, siyah cüppeli bir kadın, çocukların karşısında tatlı bir sesle ahlaki bir hikâye söylediğini ya duvardaki tahtaya bir hayvan, bir eşya, nebat resmi çizdiğini yahut çocuklarla bir elişi yaptığını görürdüm. Bu cuma mektepleri hele İstanbul'da o kadar çoğalmıştı ki Yeni Osmanlılar bile çocuklarını oralara göndermeye başlamışlardı.

İşte hep halkın maddi manevi ruhuna girmeye başlayan Yeni Turan'ı gözden düşürmek için kadınları aleyhine yaptığımız propaganda bu sebeplerle bir tesir icra etmedi. Sonra başka ve fena bir yol tutturduk. Zaten bizim politikamızda bu ebedî bir vasıta değil mi! Kadınların bu terakkisi, kadınların her işe girmesi ve buna müsamil birtakım ahvalin İslamiyet'e dokunduğunu dilimize doladık. Zannederim bunda daha ziyade muvaffak olmaya başlamıştık. Fakat işin acayibi, biz güya dinin müdafii olduğumuz halde onlar bizden ziyade dindardı. Yeni Turan mektepleri ilk şedit mutaassıp şeklini atmış olmakla beraber, resmî mekteplerin yetiştirdiği dinsiz gençlere mukabil, tamamen medeni olmayı İslamiyet'e mugayir görmeyen, bütün vezaif-i hayatiyeleri ve medeni eğlenceleri arasında bile ibadete yer bulan hakiki dindar bir alay Yeni Turan genci vardı. Halbuki mektepleri resmî mektepler kadar da ulum-i diniye okutmadığı halde oralardan yetişen bütün dine lakayt gençleri Yeni Turan mektepleri yetiştirmiyordu. Fakat avam ve cahil halk zahir-peresttir. Dini, komşusunun her hareketine müdahale, sırf her medeni şeye karşı bir duvar bilen cahil takıma bu yeni yetişen gençleri dinsiz göstermek kabildi. Onun için muvaffak olmayı ümit ediyorduk.

“Evet, aşiret değil, dünyadan namı kalkmış masal insanları olmamak için bunu istiyorum. Neden korkuyorsunuz? Farz ediniz ki ademimerkeziyet bir dereceye kadar dağıtsın, bunu Türk kanının, faaliyetinin, hayatının büyük bir kısmını zaten vererek dağıtmaktan iyi değil mi? Bu olmayacağına emin olunuz; kendi parlamentosu, memleketi ve hükümeti fena bile olsa kendi kendini idare etmeyi –Arap, Kürt, Ermeni vesaire– elbet başka isimler ve milletlerin bir lokması, ikinci derecede tabisi olmaya tercih edecektir.”

Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinin yoğun biçimde hissedilebildiği kritik dönemde, biraz da “can havliyle” yazılan **Yeni Turan**, birçok bakımdan düşündürücü ve eklektik bir gelecek projeksiyonu ortaya koyar. Zengin ve güçlü Türkiye hayaline temel olarak benimsediği ideoloji, henüz emekleme çağındaki Türkçülüğün bir varyantıdır.

Engin Kılıç

Kaleme aldığı her metinle yeniden tartışılan Halide Edib'in bütün eserleri, gözden geçirilmiş baskılarıyla Can Yayınları'nda.

